

BERK EN ES IN DE TOPONYMIE EN DE TAALKUNDE

DOOR

Prof. Dr. A. CARNOY
Erevoorzitter der Maatschappij

Naar aanleiding van onze toponymie hebben wij over de voornaamste bomen ettelijke studiën geschreven, die trachten niet alleen de verspreiding van die gewassen, niet alleen de verschillende vormen door hun namen aangenomen, maar hun verre geschiedenis in het verleden der Indogermaanen te onderzoeken. Bedoeld worden onze studiën over de *wilg* (Med. van de Ver. v. Naamkunde te Leuven, 32, 1-14) over de *els* (Versl. & Med. v. de Kon. Vl. Acad. v. Taal en Lett. 1955, 647-659) en die over de *beuk* en de *vlier* die eerlang zullen verschijnen. Alhoewel berken en essen een minder grote rol spelen in onze flora dan wilg en beuk, is een studie over die bomen zeker niet van belang ontbloot.

*
**

De *berk* is met de naaldbomen de typische boom van het Noorden.

Daarom vinden wij zijn naam in al de Indogermaanse talen buiten degene die in de streken van de Middellandse zee gesproken worden.

Zeer gewoon verschijnt hij in de Nederlandse toponiemen.

Bijna overal treffen wij hem bij ons aan onder de gewone vorm van *berk*: *Berkenbos* (b.v. in Heusden), *Berkendaal* (b.v. in Elsene), *Berkenhaag* (b.v. in het Aartrijkse), *Berkenheide* (b.v. in St.-Joris-Weert), *Berkhoeve* (b.v. te Duffel), *Berkeven* (b.v. te Vorselaar), enz.

Midden in de Kempen, te Merksplas, vindt men *Berkelaar* en *Berkendonk* die zo gemakkelijk te verstaan zijn als de vorige voorbeelden. Men staat verwonderd geen *berkelo* aan te treffen, maar deze samenstelling leeft voort onder de vorm: *Berkel* (b.v. te Pervijze). Bij Bethune (P.d.C.) bestaat een dorp: *Berclou*, waar de volle vorm is bewaard (1117, *Berkloo*, *F.l.c.*). Juist dit toponiem is in Noord-Nederland bijzonder gewoon (b.v. een ge-

meente in Noord-Brabant). Het heeft als synoniem : *Berkenwoude* (Zuid-Holland), *Berkhout* (N.-Holl.).

De curieuze vorm : *Berkeren* (Zonhoven, Belg. Limburg) staat waarschijnlijk voor *berk-ere* « aarde met berken ». Het collectief *Berke* bestaat onder Bergeik (W. Brab.). Een zijrivier van de Gelderse IJssel heet ook *Berkel*, klaarblijkelijk omdat zij door berkenbossen liep, wat de aanwezigheid van *Borkelo* aan haar oever nog bewijst.

Naast de variante *berk* en *bork*, ontmoet men ook *birk* en *bark*.

Buiten *Birk* (te Amersfoort) zijn de *birk*-vormen in het Oosten : *Birken* (te Montsen - prov. Luik). *Birkeler* = berkelaar) te Crombach (prov. Luik) en *Birk* te Ophoven (Limb.). Men weet dat *birk* de vorm is van het hoogduits en dat hij in de Duitse toponymie uiterst gewoon is. FÖRSTEMANN (II. 1. 465) haalt talrijke voorbeelden aan, o.m. vele hydroniemen samengesteld met *birk* en *aha* « water », zoals : *Birka*, *Pirka*, *Pirach*.

Bark, een vorm van het Nederduits, is voornamelijk gekend door *Barkhausen* (Kr. Büren).

Natuurlijk is *berk* in Duitsland ook bekend (FÖRST. ib. 430) o.m. in *Berkelo* (te Hameln).

Zelfs in Wallonië zijn er sporen van *berk* b.v. in *Bercheux* te Juseret, een hybriede benaming opklimmende tot *berk-etum (Luikse behandeling van *-etum*, zoals in *Chaineux*, *Charneux*, *Esneux*, enz.). Wat *Bercuit* voor een beboste hoogte van Grez-Doiceau betreft, het staat zeer waarschijnlijk voor *berk-ûth* (= frank. *berkōth*) collectief van dezelfde aard als *Hestrud*, *Houssu*, *Borsu*, enz.). *-uy* of *-uit* voor *-ût* bevindt zich ook in *Feluy*, *Masnuy*. Men heeft gedacht dat *-uit* somtijds voor *wijk* stond omdat men in 1383 *Laetwyc* aantreft voor *Lathuy* maar het geldt een late vorm. In 1075 en 1224 schreef men *Latuwit*, *Latuit* (d. w.z. « een plaats waar latten, d.w.z. planken gemaakt worden » (?))¹. Ook *Beclers* bij Doornik zal wel een voorbeeld zijn van *berk* in het Walenland, daar de oude vorm *Berclers* bijna zeker staat voor het welbekend Nederlands toponiem *Berkelaar* « laar met berken ».

In Engeland verschijnt *berk* ook met de variante *berk*, *birk*, *bark*.

Berkeley (= *beorcleah*) is aldaar de vorm door *berkelo* aangenomen. Het heeft als synoniem *Berggholt* (= *Berkhout*).

Bark verschijnt in *Barkham* (Berkshire), « weide met berken », *Barkway* « weg door de berken » ; *birk* is het eerste element van

(1) Zie onze *Origine des Noms des Communes de Belgique*, bl. 394.

Birkenhead « kaap met berken », *Birkenside* « helling met berken », *Birkbeck* « beek met berken ».

De gewone Engelse vorm met *ch* ontbreekt evenmin : *Birchill* « heuvel met berken », *Birchhall*, *Birchington* (1275 *Bercheton* « hoeve met berken »), *Birchover* « berkenoever », enz.².

Afgezien van deze dialectale klankenvariatie mag men aldus zeggen dat het Germaans aan het oergermaans woord *bērko* bemerkenswaardig getrouw is gebleven.

Daar de schors van de berken voor het schrijven en voor andere doeleinden in aanmerking kwam, denkt men dat het Duits *Borke* « schors » een ablaut-variante van *berk* zijn kan. Deze vorm klimt op tot Idg. *bhr̥go-*, dat ook het prototype is van Sans. *bhūrja-* « berk ».

Deze getrouwheid aan dat oeroud woord is ook bij de volkeren van het oosten van Europa te vinden, voor wie de berk een bijzonder grote rol in het landschap speelt, maar daar is de eindmedeklinker geassibileerd want het was een palataal *ǵ*.

De Daciërs van de Donau hadden een plaatsnaam : *Bersovia* « berkenoord » en de Osseten in de Caucasus zeiden *bärzä*. In de Baltische landen heet de berk : in het Litauws : *bėrzvas* ; in het Lettisch : *berzs*, in het oud-Pruisisch : *berse-*. De Slavische namen gelijken daar veel op. Het Zuid-Slavisch is *brěza* en het Russisch is *berěza*. Deze laatste naam heeft iedereen in *Berězina* leren kennen, die rivier waar het leger van Napoleon zoveel heeft geleden.

Aldaar werd de kostbare berkenbast door een afleiding aangeduid : Russ. *berěsta*.

Dit laatste mag niet verward worden met Russ. *berest* dat er mee verwant is, maar dat op de « olm » toegepast werd, terwijl zijn « alter ego » Armeens *barsi*, de betekenis van « populier » heeft gekregen.

Hoe oud die boomnaam ook zij, zijn etymologie ligt nog voor de hand. De wortel *bhereǵ* namelijk, waaruit hij afgeleid is, betekent : « glanzende ». Hij steekt b.v. in Sans. *bhr̥ājati* « het straalt », Pools *brzask* « dageraad ». Nog in het Engels *bright* leeft die betekenis voort. Het Duits en het Nederlands hebben dit woord verloren maar men spreekt het nog dagelijks uit in de talrijke persoonsnamen met *-bert*, *-brecht*, zoals : *Aalbrecht*, *Robberecht*, *Norbert*, enz. De berk heeft aldus de naam gekregen die hem toekwam : de « witte, glanzende boom ».

*
**

(2) Zie E. Ekwall. *English Placenames* waar meer namen van die aard vermeld zijn.

De getrouwheid aan dat zo goed gekozen woord vertonen de Kelten niet. In 't Gallisch vindt men namelijk voor « berk » twee benamingen : *betulla* en *bettia*, die op een element *bet* berusten.

De kortere vorm *bettia* of *bettius* zegevierde in het Zuiden, aldus Spaans *biezo*, Catalaans en Provençaals : *bez* met de afleidingen : Prov. *besol*, *besau*, *besado*. In de Franse toponymie verschijnt *bettia* als *Besse*, naam van vele dorpen en gehuchten in het Zuiden en het centrum van Frankrijk. Het collectief *Beysnière* komt meermaals voor voor plaatsen en in de anthroponymie³.

Met zijn dubbele *t* staat *bettia* waarschijnlijk voor **betunia* afleiding van een stam **betu-* die aanleiding gaf tot het verkleinwoord *betu-lus*, met de varianten *betula*, *betulla*, *bettula*. Dit woord was het meest verspreid in Gallië en werd door de Romeinen overgenomen.

De Italiaanse dialecten bewaren het als *bedol*, *bedor* en het Florentijns heeft *bidollo*. Franse tongvallen vertonen : *bedut* (bearnees), *biul* (fr. comt), *bu* (norm.). Het oud-Frans is *beaule* en het Picardisch *boule*. In het Waals bestaan interessante vormen zoals te Luik : *biyole*, te Verviers : *bèyale*, te Hannut : *bôle*, te Latinne : *bôlie* (diminutief)⁴. Al deze vormen verschijnen in de toponymie : *biyole* steekt b.v. in *Biolles* (Clermont) en met collectieve suffixen in *Biolley* (Ensival), *Bioly* (Laforêt), *Biolin* (Smuid), *Bioleux* (Plainevaux, Bovigny, enz.), *Biolette* (Vinalmont).

Bôle geeft *Bôle* (Haillot), *Les Bolles* (Focant) en de talrijke afleidingen : *Bolia* (Vitival), *Bolis* (Sorinne), *Bollet* (Maisin, enz.).

Beule is te vinden in *Beulet* (Nives), *Beuleux* (Nimerlé). *Boule* is echter de meest verspreide vorm : *Boule* (Fays-les-Veneurs), *Boult* (Herbeumont), *Boulette* (Gentinne, enz.).

Ontelbaar zijn de collectieven van deze *boule*, zoals : *Boulloye* (Chimay) en *Bouleux* (Sirault) (beide uit **betuletum*), *Boulu* (**betul-utum*, te Gibecq), *Boulier* (**betularium*, te Cambron St.-Vinc.), *Boullisse* (**betulicia*, te Porcheresse), *Bouloirs* (**betulorium* te Montigny-lez-Lens), *Boulage* (**betulaticum*, te Muno).

De vorm *Boulay* te Fize-Marsal is een spelling voor een Waals diminutief : (**betulellus*), maar in Frankrijk staan talrijke *Bou-*

(3) Lijst bij VINCENT te vinden (*Topon. de la France*, 591, 593). Er bestaan in Wallonië gehuchten *Besesse* (te Sommière, Weillin), *Besinne* (te Lesve) geheten, die op het eerste zicht als afleidingen van *bettia* zouden kunnen doorgaan, maar zij staan daarvoor veel te geïsoleerd in het Noorden en klimmen meer waarschijnlijk op tot het Nl. *bies*, dat soms in de Waalse dialecten doordrong.

(4) In 't Walenland zegt men somtijds *ramoni* voor « berk » omdat de takken van de berken als bezems (*ramons*) gebruikt worden.

lay, Bellay⁵ voor *betuletum* naast andere afleidingen, zoals : *Bouleurs, Boulot, Bouleuse, Belleuse*.

Het huidige Frans heeft voorgoed aan het verkleinwoord *bouleau* de voorkeur gegeven, want *boule* gaf een ongewenste homonymie met *boule* « bol, bal ».

Welke is nu de oorsprong voor de beide prototypen *bettia* en *betulus*. Er kan ditmaal geen kwestie zijn van een wortel die « wit » zou betekenen, maar Plinius (H.N. XVI, 75) brengt ons op het spoor van de etymologie : hij beweert dat de Galliërs « bitumen ex betulla excoquunt ».

Daar kelt. *b* dikwijls uit Idg. *g^w* voortkomt, kunnen wij aldus Gall. **betu-* in verband brengen met Idg. *g^wetu-* « hars » waaruit Sans. *jatu-* « gom », o.eng. *cwadu* « mastik, stopverf », Duits *Kitt* « ciment » voortkomen.

Wij kunnen deze vergelijking met des te meer vertrouwen maken daar in de Noorse dialecten : *kvoede* voor « sap van de berken » gebruikt wordt. Het sap in kwestie werd inderdaad vroeger gebruikt om een stroop te maken, die als bloedreinigende drank werd gebruikt.

Nu, het is treffend dat de Ierse vorm voor **betu-* namelijk : *berthe* niet van de « berk » maar wel van de « buksboom » gezegd werd, een boompje dat ook een soort olie leverde. Dit is een zeker bewijs dat de boomolie het beslissend element is geweest in het scheppen en het toepassen van de namen : *bettia* en *betulus*.

*
* *

Men kan er over verwonderd zijn dat de Romeinen hun woord voor « berk » bij de Galliërs zijn gaan halen. Men begrijpt het nochtans omdat de berk een boom van het Noorden is ; maar het zou abnormaal zijn dat de naam waaruit *berk* voortkomt en die, zoals boven werd aangetoond, zo algemeen indogermaans is, geen spoor in het Italisch zou achtergelaten hebben. Nu, dergelijk spoor bestaat, maar zoals dikwijls in de geschiedenis van de namen der gewassen, de betekenis is veranderd.

Uit *bheregā* namelijk, volgens de Latijnse phonetica, mits bijvoeging van het suffix *-no*, verklaart men de beide Latijnse woorden voor de « es » : *fraxinus* en *farnus* (**bbreġs-enos*, **bbreġs-nos*). Hoe het mogelijk is, dat de naam van de berk op een boom overgaat, die er zo vreselijk van verschilt, zou een botanist verbouweren maar geen taalkundige ; we constateren inderdaad

(5) Lijst bij VINCENT, *Top. Fr.* 593.

zulke verschuivingen voortdurend in de betekenis van « phytoniemen ». Niet zoveel het uitzicht van de gewassen als hun gebruik hebben daarbij een beslissende rol gespeeld. Zoals de berk, levert de es een schors, die in verschillende opzichten interessant is. Zij distilleert een sap, dat als looizuur en verfgewend middel dient. Buitendien gebruikte men deze schors als geneesmiddel voor de wonden. In 't bijzonder uit de schors van de Italiaanse es (*ornus*) vervaardigde men de z.g. « manna », die in de vroegere apothekerij een grote rol speelde (zie verder over de *ornus*).

Het woord *fraxinus* bekleedt in de toponymie een aanzienlijke plaats. Zelfs in Vlaanderen is het doorgedrongen en in de vorm van *Vrasene* (1183 *Frasne*) heeft het een dorp van Oost-Vlaanderen helpen benoemen, terwijl de collectieve afleiding *fraxinaria*, in West-Vlaanderen als *Varsenare* verschijnt (1003 *Fresnere*), een naam te vergelijken met *Mispelare* (*mespilaria*) en *Elmare* (*ulmaria*).

Een ander collectief met bekend suffix *-alis*, voor bomen dikwijls in gebruik: *fraxinale*, steekt in *Virginal*, aardige volksetymologie voor *Verzenal* (1346 *Verzenau*), Nederlandse uitspraak van een dorp in Waals-Brabant, die gezegevierd heeft boven de Waalse.

Buiten die drie voorbeelden, prijkt *fraxinus* in de echt-Waalse benamingen, die zeer talrijk zijn. Normaal onder de invloed van de gutturaal in *fraxinus* vervat, bezit de eerste lettergreep een *e*: *Fresne* (zeer gewoon toponiem) met de collectieven: *Fresnoy*, *Freneuse*, *Frenay*.

Daar nochtans in 't volkslatijn de groep *xn* soms tot *sn* was herleid geworden, vindt men bijna even dikwijls: *Frasne* en *Frasnoy* (bovenal in Henegouwen).

De Luikse vorm is *fragne* met een dikke *a*. Zij laat zien dat naast *fraxinus*, het volkslatijn ook de adjectivale vorm *fraxinea* geschapen had. Het geldt een gewoon verschijnsel voor boomnamen: (verg. *quercea* > Ital. *quercia*, *fageus* > Ital. *faggio*, *salicea* > Prov. *salets*, enz. Daarom vindt men ook de afleidingen: *Fagnée* (Luik), *Fraignat* (Corroy-le-Grand), *Fagnon* (Grand-Mesnil), enz. en in Frankrijk: *Fragnes* (Saône-et-Loire), *Fraignot* (Cte d'Or), enz.

Maar in Frankrijk, naast de gewone vorm *Fresne* en zijn afleidingen, zegevierden, inzonderheid in het Zuiden, toponiemen waarin Lat. *x* zich tot *ss* ontwikkeld heeft: *Fressene*, *Freysinnet*, *Fressineau*, enz.

In Italië en in de zuidelijke landen bestaat er een kleine soort es die de naam draagt van *ornus*⁶. Zijn schors is bij uitstek die welke de farmaceutische « manna » produceert. Het wil zijn dat in *or-nus* (uit **os-enos*) de wortel steekt die voor het benoemen van de es in de andere Indogermaanse talen gebruikt wordt.

*os-enos vindt zijn tegenhanger in russ. *jásene* « es » in kymr. *onn-en* « es », o.iers *uinnius*⁷.

Uit suffix *-ko* in plaats van *-no* ontstond de meer gewone vorm : *os-ko* die juist het prototype is van oer-germ. **aska* met de variante : *aski*.

Ten minste zozeer als *fraxinus* in de Romania zijn de afleidingen van deze benaming in de Germaanse toponymie verspreid.

Zelfs heeft dit woord in de toponymie van Noord-Frankrijk en van Wallonië de overheersing van *fraxinus* bedreigd. Zo was er vroeger bij Doullens (Somme) een *Ascuttensis silva* uit *askôth*, collectief van *ask-*. Een ander collectief, met het Germaans suffix : *umnjō* gevormd, is *Absson* (1184 *Asconium*, dép. Nord) terwijl *ask* zonder meer verschijnt in *Acq* (P. de C.) (1148 *Asc*) en *Ascq* (Nord) (1168 *Asch*) en bij het woud van Nieperkerke is er een *Eschague* (eschhaag).

In Wallonië schreef men in 868 : *Ascut* (zoals de *Ascuttensis silva*) voor *Aische-en-Refail* (prov. Namen)⁸. Een ander collectief *Askine* heeft ook *Grand-Axhe* (arr. Waver) (805 *Hasca* voor een oorspronkelijk *aska*).

Het spreekt van zelf dat, voornamelijk in de Germaanse toponymie, *aska* en zijn variante *aski* een uiterst grote rol speelden.

In Zuid- en Noord-Nederland zijn de gehuchtennamen ontelbaar die *as(ch)* en *es(ch)* vervatten en daarom ook de namen van personen die uit dergelijke plaatsen afkomstig zijn (*Van der Essen*, *Vanest*, *Vanesse*, *Van der Est*, *Van de Rest*, *Van Esbroek*).

De niet geumlauteerde vorm *as(ch)* is ver van ongewoon : *Assebroek*, *Asbroek* is dikwijls te vinden, daar de essebomen toch bij voorkeur in natte grond wassen.

Daarom zijn *Aschdonk* (b.v. in Aarle. Ned.) en *Assenvoort* (bewaadbare plaats met essen), ook aanwezig.

Asberg komt echter ook voor (b.v. te Retie) en niet zelden het collectief : *Ast* (b.v. te Goetsenhoven Brab.)⁹.

(6) Ten onrechte kon men denken dat zekere Belgische toponiemen afleidingen zijn van *ornus* : *Orneau* (te Noville), *Ornoirs* (te Chaumont), *Ornière* (te Warsoux), *Ornebos* (te Mechelen-Bovelingen). Het geldt namelijk een speciale vervorming van *alnus* « els » (zie onze studie over *De Els* - K. Vl. Acad. (1955), bl. 647, enz.).

(7) Zie WALDE-HOFMANN, *Lat. Et. W.*, II. 223.

(8) ROLAND, *Top. Nam.* 24.

(9) Ten onrechte, naar ons gevoel, beschouwt *Lindemans ast* als een plaats

Meer gewoon in de Nederlandse landen is de vorm metumlaut : *es(ch)* b.v. in *S. Lievens-Esse* (O.Vl.), *Esch* (N. Brab.), *Essche* (te Strijpen Z.Holl.) — *Essenbroek*, *Esdonk* bestaan naast *Assebroek* en *Aschdonk*.

Samenstellingen met *hoek*, *veld*, *berg* doen zich ook voor, maar bij uitstek die met *beek* : *Essenbeek* (Halle), *Esbeek* (bij Hilvarenbeek). Het collectief *Est* is te vinden te Buken (Brab.) en in Gelderen.

De agglutinatie van de *r* in *der essen*, *ter essen*, *ter est*, enz. was onvermijdelijk en heeft het ontstaan gegeven aan *Ressebeek* (te Erembodegem), *Ressenveld* (te Drieslinter) en dikwijls tot *Rest* (b.v. te Hechtel, Adegem, enz.).

Bij het opsommen van de plaatsen met *as(ch)* en *es(ch)* dient men echter op zijn hoede te zijn voor verwarringen 1° met *esch*, *axhe* uit Lat. *aquis* zoals in *Esch-auf-der-Hurt* (Lux.) (cf. *Aix-sur-Cloix* te Halanzy) en *Axhe* (arr. Borgworm) (genoemd *Petit-Axhe* bij tegenstelling met *Aix-la-Chapelle* dat in 't Luiks ook : *Abe* genaamd wordt) ; 2° met de riviernamen die opklimmen tot Kelt. *aksā*, *askā* voor *apsā*, dank zij de normale verandering van *ps* tot *ks* in het Keltisch (b.v. in *uxello*- « hoog » tegen gr. *hypsēlos*). Het woord : *ap-sā* is een afleiding met suff. *-sā* van het Idg. *ap*- « water ». Aldus riviernamen met *as(ch)* zoals de *As(ch)beek* te Asse en de beek van *As(ch)* (Limb.) zijn gene essenbeken maar hydroniemen met *apsā* zoals de rivier *Esch* in G.H. Lux. en de *Esk*, *Axe*, *Ashop* van Engeland¹⁰. Onder de ontelbare Duitse beeknamen *Ask-aha*, *Ask-afa* in Duitsland, die meestal « essenbeek » betekenen, zijn er waarschijnlijk verscheidene die Keltische *askā* geweest zijn¹¹.

In Duitsland echter is *asch* eerder dan *esch* het meest gewoon vormend element : *Aschaffen* (burg.), *Aschau*, *Aschberg*, *Aschheim*, enz. Voorbeelden bij de vleet zijn bij FÖRSTEMANN II, 1, 211, enz. te vinden.

esch is echter ook daar aanwezig : *Eschenau*, *Eschmar*, *Eschlo*, *Eschlage*, *Eschede* (1046 *Ascete* - collectief), maar veel minder dikwijls dan de formatie met *ask*-. Nochtans moest in het collectief : *askin* « essenbos » doorumlaut een *e* ontstaan en zo kreeg men : *Eschenbach*, *Eschenau*, *Esselborn* (941 *Haschin-brunne* (F)) *Eschikon* (Zwits.) (*Eskin-hova*. 822. F.).

waar een oven (m. nl. *ast*) te vinden was, des te meer daar *ast* vrouwelijk is zoals de andere collectieven met *-s* : men vindt b.v. *Ter Ast* te St.-Gillis-Waas, zoals *Ter Est* te Overijse en *Ter Elst* te Hekelgem, enz.

(10) EKWALL. *Dict.* s.vv.

(11) Zie ons art.kel : *Askā*, *Iskī*, *Uska* (Med. van de Ned. Vl. Top. Centrale, 1933, bl. 21, enz.).

In Engeland bestaat alleen de vorm met *a* (Eng. *ash*) maar hij is zeer gewoon: EKWALL vermeldt o.m.: *Ash-bourne*, *Ash-burg*, *Asch-field*, *Ash-by*, *Ashton-Askham*, *Ask-ern* en ook *Asquith* (*ask* + germ. *wiðhu* «bos») de welbekende naam van een Engelse staatsman. Hier is verwarring mogelijk met composita die *ast* (= east) als eerste element hebben.

*
**

Wij hebben boven het Germaans *aska-* afgeleid uit een Idg. *os-ko* (door de normale verandering van *o* tot *a*) mits toevoeging van suffix *-ko-*.

Nu *os-ko* bestaat niet alleen in 't Germaans maar ook in het Armeens waar eveneens *o > a* wordt: arm. *haci* «es» en in 't Albanees *ah* (= *askā* voor *oskā*). In zekere Keltische plaatsnamen vindt men *osk-* b.v. in *Oskela* «essenbos» (HUBSCHMIED, *Vox Rom.* III. 50) maar zoals wij gezegd hebben, is het eerder *os-no* die bij de Kelten heeft gezegevierd.

Het bestaan van *osko* voor «es» in een Caucasische taal (het Tsjeremisse) is het gevolg van een ontleening, die bewijst dat ook in Klein-Azië *osko-* niet onbekend was. Men vraagt zich daarom af, of het Griekse woord voor «beuk»: ὄξύη geen afleiding is van ditzelfde *osko*, met een zeer gewone soort van metathese: *sk > ks*. Zoals boven gezegd, is de verandering van betekenis hier geen hindernis, des te meer daar de Grieken geen woord meer voor «beuk» bezaten sedert zij hun φηγός voor «steeneik» gebruikten.

Maar ook ten noorden van Griekenland bestond een woord ἄξος dat Hesychius door ὕλη «hout» vertaalt. WALDE-HOFMANN aarzelt om het met *osko-* gelijk te stellen, waarschijnlijk omdat *o* in het Macedonisch geen *a* wordt. Maar ἄξος kan Thraakisch zijn (*o > thrak. a*, naar DETSCHEW Thrak. 92) of «Pelagisch».

Bij de Balto-Slaviërs heeft men niet *os-ko* maar *os-no* in het Russisch: *jasenî* «es» (= *osenos) of gewoonweg een verlenning van *os* tot *ōs*, zoals in het Baltisch: Litauw: *ūōsis*, Lettisch: *uōsis*. o.Pruis. *woasis*. Het gebruik van *os-* zonder suffix bestond, naar het schijnt, ook in het Illyrisch: in Pannonië waren volkeren die *Osi*, *Osones* heetten.

Dit laatste feit geeft ons misschien de sleutel van de oorspronkelijke betekenis van de wortel *-os*. Het is niet natuurlijk dat mensen: «essen» heten, maar *os* kan wel bij hen iets betekend hebben zoals «sterk», een gewone benaming voor stamnamen. Nu, de *es* is bekend om de sterkte van zijn hout. Het werd ge-

bruikt voor lanssen (in 't Grieks : δξύη waar het woord zijn oudere betekenis bewaart of μελία uit een andere naam van de es). Hesiodus (Op. 145), laat een sterk ras van mensen in de oertijden uit de es (ἐκ μελιᾶν) geboren worden.

Alhoewel deze etymologie niet zo zeker is, verdient zij vermeld te worden, daar zij aldus een zeer normale betekenis geeft voor de naam van de esseboom. Zelfs, indien een verdere hypothese mag vooruitgezet worden, kan men zich afvragen of deze wortel *os-* die suffixen aanneemt zoals *-no*, en *ko-*, soms ook de basis kon zijn van een afleiding met *-t* en aldus de bron worden van *os-t*, *ostb-*, waardoor al wat hard is werd benoemd en o.m. de beenderen van de mensen en de schalen van de crustaceën¹².

Dit is des te beter mogelijk daar *ost* ook gezegd wordt van andere bomen met hard hout, zoals in het Grieks ὄστρυς voor een soort hagebeuk (*Ostrya Carpinifolia*).

*
* *

Aangezien de bomen onze voorouders grotendeels om hun hout interesseerden, zou het normaal zijn dat de es op die manier een naam kreeg.

Andere bomen werden naar hun uitzicht aangeduid; en het schijnt dat langs die kant ook de es een andere naam kreeg, die in 't Grieks de normale is geworden, namelijk : μελία. Door het compositum εὐμμηλής « met goede lans voorzien » vernemen wij dat μελία uit σμελία > μμελία ontstaan is. Nu, in het o.Litauis zeide men *smėlus* voor « vaal, bruinachtig », en in 't Iers gebruikt men *smal* voor « stof » of « vlek ». Aldus was in de ogen van de Grieken de es niet alleen de *sterke*, maar ook de *grijze* boom, wat zijn donkere stam zeker helemaal rechtvaardigt.

Dit onderzoek over berk en es brengt ons dus tot de slotsom dat de eerste de *blanke* boom is en de andere de *grijze*, maar ook wel de *sterke* en dat verwarring tussen benamingen voor « es » en voor « berk » te wijten zijn aan het eenvoudig feit dat beide bomen een soort olie leverden. Bovenal de etymologie van *os-ko* is nieuw en interessant, laat staan de talrijke aanmerkingen van alle aard waaraan deze monografie aanleiding heeft gegeven, zowel op toponymisch als op taalkundig gebied. Met onze andere studiën over de oudste namen der gewassen zal zij ons beter doen kennen welke de houding was van onze voorouders tegenover de natuur, die ze omringde.

(12) In onze *Dictionnaire du Proto-Indo-Européen*, bl. 90, hebben wij ons zelfs afgevraagd of het voor-historisch element *ost-* « steen » [HOLDER, A.S.L. 249] (b.v. in *Ast-ures*, *Ast-ape*, *Ast-igi* naast *Oist-ippo*) geen proto-europese vorm kan zijn van *ost-*.